

Een beetje minder groei? (genoeg van te weinig / genoeg van teveel)

Serie: Mag het een beetje minder

17 oktober 2021

Voorgangers: Henk Baars (overweging) en Hans Opschoor

Welkom

Goedemorgen allemaal - hier in de Bethel, thuis voor uw computerscherm. Welkom in de viering over economische groei, in de serie "Mag het ook een beetje minder?" En laten we niet vergeten dat het vandaag Internationale Wereld Armoede Dag is!

Misschien herinnert een aantal van U zich nog dat tegen het eind van de jaren 80 er gesproken werd over de "Economie van het Genoeg". Dit boek van Bob Goudzwaard en Harry de Lange, beide toen belangrijk in de Nederlandse Raad van Kerken lanceerde zo'n economie. De titel was: Genoeg van teveel, genoeg van te weinig. In die volgorde. Milieuproblemen vormden een belangrijk onderdeel van de redenen waarom dat "genoeg" toen werd geproclameerd. De economie van het genoeg wilde ook een andere waarde dienen: rechtvaardigheid. Als voorbereiders van deze viering wilden we dat zelfs nog meer beklemtonen: vandaar: genoeg van te weinig - daar willen we van af - / genoeg van teveel.

Een mededeling die aansluit op het participantenberaad van twee weken geleden is, dat we nu naast de oproep van de paus en de leiders van de Oosters-Orthodoxe en Anglicaanse kerken om "te luisteren naar de roep van de Aarde en van de mensen die arm zijn", in Nederland binnen de protestantse kerk nu ook een oproep hebben van 180 theologen aan de leiding van de PKN om zich scherper uit te spreken over de klimaatcrisis en de noodzaak van een daadkrachtiger en rechtvaardig klimaatbeleid. Die oproep is of komt ook op onze website, voor wie dat wil nalezen. Op 19 november kunt u over dit soort zaken en wat ze betekenen kunnen praten met Femke Slegers, een Haagse klimaatactiviste die dan terug is van de klimaatconferentie in Glasgow. Meer daarover begin volgende maand op de website en in de uitnodiging die u dan ontvangt.

Inleiding op het thema

De economie draait weer als een dolle zou Youp van het Hek zeggen. Moeten we daar nu blij mee zijn? Want we lijken er niet meer beter van te worden of maar een zeer beperkte groep. De grote massa vrijwel niet. Die geluugroei is er uit. De armoede op deze internationale dag van de armoede is niet bestreden. We zitten nog steeds op 1 miljard mensen die op of onder het bestaansminimum zitten en de dominante politieke partijen weigeren daar structureel een einde aan te maken, want de rijken worden steeds rijker. Merkwaardige mechanismen. Het is duidelijk dat die groei niet ongelimiteerd kan doorgaan, want we teren in op bestaande voorraden. Het is een duivels dilemma, economisch blijven groeien betekent dat de aarde onder onze voeten afbrokkelt, niet groeien betekent enorme maatschappelijke spanningen, zeker voor de volgende generatie. Ik denk weleens, houden we onszelf voor de gek. Want we varen nog steeds op het gevoel dat het allemaal wel oplosbaar is. Dat is het gewoon niet en dat is een hele nare waarheid. Ons leven en vooral dat van onze kleinkinderen zal radicaal veranderen, de techniek is niet de verlossende redder. Wat we nodig hebben is een omgekeerde groei en een ander systeem met andere uitgangspunten. Dat klinkt revolutionair, maar het is bittere noodzaak geworden. Wat kunnen die andere patronen van consumptie en productie zijn? Het programma Vroege Vogels op NPO 1 zit er vol mee, dus dat gaan we allemaal niet aan de orde stellen, maar wel de plek die we in dit proces hebben en welke plek we willens en wetend willen innemen.

Gebed

Alle dingen die ik zie,
hoor, inademen, aanraak, eet, alle wezens die ik ontmoet beroof ik
van het contact met God, als ik alleen maar 'ik' zeg.
Mijn God, hoe kom ik van mijn ikkigheid af ?
Help mij om een middelaar te zijn tussen God en de schepping.
Laat haar toe door mijzelf terug te trekken uit alles wat verwoestend is,
zodat uw liefde kan stromen. Laat haar passeren, geef toestemming om
de zachte krachten te laten overwinnen. Want U heeft niets anders geschapen
dan liefde, want U bent alleen maar liefde.
God verander mijn kijkrichting, ik tuur, ik tast, ik tracht te bidden.
Dring mijn vloeken terug, laat de wanhoop niet overwinnen.
Dat ik schuilen mag in uw hand.
Gij levende eerste en laatste.

Lezing: [Mattheus 25: 14-30 \(Naardense vertaling\)](#)

Overweging: Genoeg van te weinig, genoeg van teveel

Drie observaties. Ik zit naast mijn geliefde in de auto en kijk met haar mee op de weg. Het is weer ongelofelijk druk. Maar plotseling vind ik het niet meer normaal en het grijpt me naar de keel. Een onafgebroken zee van auto's, je ziet niets anders, rijen dik. Met meestal maar een persoon er in. Niemand beperkt zich. Wat is het toch voor wereld waarin we leven?

Kleding heb je soms nodig ja, het geeft uitdrukking aan je persoon en identiteit. Ik fiets door het centrum van de stad. Superdruk weer. Druk in de kledingwinkels, de Primark voor de laagstbetaalden en de Bijenkorf voor de meer vermogenden. Stapels kleding gaan erdoor. De Tweedehandswinkels en b.v de Weggeefwinkel krijgen onvoorstelbare hoeveelheden tweedehands kleding aangeboden die ze niet kunnen verwerken. "Ik heb net weer drie vuilniszakken kleding opgeruimd"; zegt iemand trots. Wat is er toch aan de hand?

Supermarkten worden steeds groter. Ik kan zelfstandig bijna niets meer vinden en moet steeds blijven nadenken wat ik echt nodig heb. Zoveel soorten tandpasta. De keuzemogelijkheden zijn bizar. We vinden het normaal. Wat is dat toch?

Als je praat over genoeg en over minder groei dan is het zaak om ook eerst eens goed naar onszelf te kijken. Onze basispsychologie zal ik maar zeggen. We zijn mensen, we willen ons uitdrukken, we willen beleven, we willen ergens bijzijn, we willen leuk eten en overal naar toe kunnen rijden. Vandaag moet niet hetzelfde zijn als morgen. Hou me niet tegen, dat is mijn vrijheid. Het is precies dat dat komende decennia fors onder druk zal komen te staan en dat zal heel erg wennen worden. De klimaatdoelen zullen we moeten halen en er is veel minder tijd om daar op te reageren dan we denken. Sommigen zeggen, maar 10 jaar. Het is bijna een cliché om te zeggen dat dat sterk zal samenhangen met het vermogen de economie te veranderen. Verander het systeem niet het klimaat was een leus die de demonstranten afgelopen week bij de klimaatmars in Brussel meedroegen. Ach ik weet het wel, je kunt daar rustig over discussiëren zonder paniek, (maar ik moet bekennen dat me dat steeds minder lukt) want de waarheid is dat het volstrekt de verkeerde kant op gaat. Er wordt geschreeuwd om verandering en ik weet vrijwel zeker dat het van de politiek niet zal komen. Teveel korte termijn denken en papieren goede bedoelingen, teveel polarisatie, te bang van de grote maatschappelijke weerstand die het zal oproepen. Gaat het christendom, de geloofsstroming, waar wij toe behoren helpen? Eerlijk gezegd, weet ik dat niet. De kritisch theologische kritiek op de bijbelscheppingstheologie is scherp en venijnig. Zijn we niet eerder deel van het probleem, met dat we de opdracht krijgen ons te vermenigvuldigen en de aarde te bewerken en te beheersen tot we er bij neer vallen. Wie niet werkt zal niet eten enz. We moeten soms een exegetische tour de force

uithalen om sommige bijbelse teksten nog relevant te laten zijn. Die van de talenten is er een van om het maar eerlijk te zeggen. Nu zou ik geneigd zijn de man die zijn talent in de grond begroef heel sympathiek te vinden. Hij ging niet mee met het wild steigerende paard van de economie. Hij hield zich gedeisd, maar was bang. "Je wist dat ik maai waar ik niet heb gezaaid en oogst waar ik niet heb geplant". Een niet zo heldere uitspraak van Jezus, maar zet aan tot nadenken. Hoezo moesten we dat weten? Ja, natuurlijk weten we dat. Het zit constant in ons achterhoofd, met dat stemmetje, het gaat niet goed, het gaat niet goed. We maken alles op. We weten dat de grote bedrijven veel te langzaam zullen reageren, we weten dat we extreem verslaafd zijn aan olie, we weten dat de veeteelt gigantisch en onnodig vervuilend is, we weten dat forse delen van de aarde al onleefbaar zijn en dat er in hoog tempo nog velen bij zullen komen, we weten eigenlijk ook wel dat de techniek dit niet meer gaat oplossen. En we weten hoe zwak we zijn en dat we zullen proberen onder allerlei lastige maatregelen proberen uit te komen. Van de week sprak ik een van de landelijke kerngroepleden van Grootouders voor het klimaat. Een beweging van grootouders die het proberen het op te nemen voor hun kleinkinderen. Aan de orde te stellen dat we verantwoordelijk willen zijn. Iedere twee weken demonstreren ze voor het ministerie van Economische zaken. Ik vroeg haar, denk je dat we het redden? Haar antwoord was nee, maar daar mag je nooit aan toegeven zei ze, want dan ben je helemaal verloren. En ze had iets in zich van het heilige moeten. Er is een moeten dat moet en dat vinden we vervelend, want we komen zoals we hier zitten merendeels uit een periode van ideologisch en kerkelijk knellende banden, waarvan we ons moesten bevrijden. Je moet niks zeggen we dan. Het zal een hele opgave zijn onze footprint te verminderen. We zullen economisch een hele andere balans moeten vinden. Deze loopt af en brengt ons naar het einde van de aarde. Dat is allang geen politiek probleem meer, het stijgt daar ver bovenuit. Het is een probleem van de talenten. Want als je er handel mee moet drijven, hoe dan? Waarom moet dat altijd gepaard gaan met die gewetenloze geldmakerij, waardoor de integerste bankier vergiftigd raakt? Dat beleggen in al die zaken waarvan je weet dat het slecht is voor de aarde. Natuurlijk zijn er allerlei nieuwe manieren om je economie anders in te richten, die nieuwe balans is allang uitgevonden door ooit mensen als Bob Goudzwaard met de economie van het genoeg en daarna zo vele anderen. Maar de overheid heeft maar beperkte middelen. Ze heeft geen vijf talenten. Ik ben bang dat ze er maar twee heeft of nog minder. Mijn hemel, wat dan? Er zijn mensen die gewoon willen accepteren dat de aarde kapot draait. Je kunt het letterlijk op verjaardagen of wat dan ook horen. Als ze mij m'n auto uitjagen. Ja, dat. Wat we niet goed in de gaten hebben is de onderstroom. Er is sprake van een hoopvolle onderstroom aan bewegingen die allemaal dezelfde kant aan het opgaan zijn. NGO's die al decennia werken aan de bewustwording van mensen. Dat proces neem je niet zo goed waar, maar het is er wel degelijk. In de landelijke Klimaatcoalitie zijn al 70 organisaties verenigd met ongeveer dezelfde doelen. o.a die Grootouders. Je ziet een opgaande lijn aan bewustwording, maar ze is nog abstract, het raakt nog te weinig mensen echt. Maar het weer zit mee, het verandert en doet mensen denken, oh er is wel wat aan de hand. De oplopende energieprijzen is een ander fenomeen. Het zogenaamde ruimtegebrek voor woningen en de onbetaalbaarheid daarvan is een derde factor. En er gaat nog veel meer bijkomen.

Die talenten zitten tussen je oren. Het gaat niet meer om economisch groeien, maar om een groei naar een andere manier van leven, naar kwaliteit. Maar wat is kwaliteit? Ach, dat weet je heus wel. Vrienden, relaties, cultuur, helpen waar geen helper is. Of geholpen willen worden. Zinvol betaald werk en vrijwilligerswerk. Met andere woorden, het gaat om omgekeerd groeien. Dat is geen grauwe soberheid, maar kwalitatief hoogwaardig leven met goede zorg waar we dan ook meer voor moeten gaan betalen b.v. En die nutteloze dienaar? Dat is degene die zich nergens iets van aantrekt en net doet of alles gewoon door kan gaan. Wel zuur, die uiterste duisternis waarin hij wordt geworpen, maar als je je elektriciteits rekening dadelijk niet meer kan betalen, wordt het donker.

Tot slot nog een idee. De Grootouders vroegen onlangs aan hun leden. Schrijf eens een ouderwetse echte brief aan je kleinkinderen over al deze dingen. Waar je je bezorgd over maakt, hoe je probeert

te leven of hoe jij er ook niet zomaar in slaagt om allerlei zaken te veranderen. De moeite, de last, de vreugde. Ik stel jullie voor dat wij dat ook gaan doen. Probeer het eens en schrijf hem zo dat wij als Haagse Dominicus hem ook kunnen publiceren, mocht je dat willen. En als je geen kleinkinderen hebt, dan ken je wel kinderen uit je buurt of straat of wie weet. Wees creatief en begraaft je schrijftalent niet.

Voorbeden

Laten wij bidden.

Licht dat ons toestraalt, stem die ons roept, vanwaar die ook klinkt.

Stem die ons oproept om de aarde te vernieuwen en niet om die te vertrappen onder te grote ecologische voetafdrukken. Niet om de grond onder de voeten van de mensen na ons en de lucht om hen heen te heet te laten worden.

"Uw koninkrijk kome". Wij hopen op de komst van een wereld van vrede. Van rozensteden waar lijsters zingen. Waarin meisjes naar school kunnen en mensen niet worden vermoord. Waarin plek is en dagelijks brood voor allen. Wij denken vandaag aan die kinderen in ons land - meer dan 7,5% - die opgroeien in armoede. We bidden voor de ruim 300.000 ouderen die in dit land structureel in armoede leven. Nog steeds. Hoe lang nog?

Er is genoeg voor ieders nooddrift, maar niet voor ieders hebzucht. *Bedelen* hoeft hier meestal niet meer maar elders nog steeds. *Bedeling*, zeggen we, is iets van vroeger, maar een Voedselbank blijkt nog steeds brood-nodig. Dat wij ons inzetten om onze bestaansbronnen eerlijk te *delen* en zo de vreugde en het leven te genieten.

We denken soms het begin te zien van bewegingen die gaan stromen, bijvoorbeeld rond klimaat, en die zich niet laten inperken. Daar zijn we dankbaar voor. Dat ook wij in beweging blijven, waar ons dat mogelijk is - roeiend met onze soms veel te korte riempjes. De hoop vasthoudend, niet opgevend.

We bidden om spiritualiteit voor inzet, verandering en bevrijding - zodat wij elkaar vinden, in bezielde verbanden van solidariteit en zorg voor elkaar en voor de aarde. Voor het recht van de ander. Moge dat *meer dan* een beetje meer worden.

Wij denken aan wat ons, in deze viering met elkaar verbonden, bezighoudt en wat is neergelegd in het voorbedeboek.....

Dat wij niet uit elkaars genade vallen. Vriendschap, ontferming en trouw: doe lichten over ons je aangezicht - de gloed van de ochtendzon.

Bij het delen:

Alle generaties blijft jouw woord bestaan
op deze aarde, geheimzinnig hangend in dit heelal.

Alles is jouw dienstbaar, geloof het of niet.

Allang was ik verdwenen mocht ik niet luisteren naar jou.

Ik ben van jou, behoud mij.

Doe mij leven in jouw spoor, want jij fluistert mij in.

Ik weet het sinds jaar en dag, de wet, de profeten
en alles dat klinkt naar jou.

Wees genadig hier aanwezig, duw ons in de goede richting,
Wat jij uitspreekt wil ik verstaan.

Indringende woorden, zoals op die avond voordat je
dat gruwelijke offer bracht.

Pak dat brood en breek het. Want we worden allemaal gebroken,
is het niet nu, dan in de toekomst.

Drink de wijn, het is vrucht van lange arbeid, maar ook van
liefde die in de natuur zelf besloten ligt.

Maar vooral geef het elkaar, want de hele schepping komt
mee in de volle aar van jou en in die druif van gramschap.